Zalai Károly

A ló másik oldalán

'Franz Marc regénye'

Harmadik rész

7.

Odahaza Braquisban, nem sokat beszéltek a múlt eseményeiről. A parasztoknak mindig és mindenhol rossz volt, mondogatta az apja. Nekik aztán mindegy, hogy a porosz vagy a francia király vasalja be rajtuk az adót. Mert az uraknak zabálni kell, mondta megvetően, és ha unatkoznak, akkor háborúznak kicsit. Viszont Gaston bácsi nagy hazafi volt, szinte ugyanazokat az ódákat zengedezte a francia történelemről, mint az általános iskolában Delamar tanár úr. Ezen a területen, amikor Jean nagyobb lett, furcsa változást észlelt magában. Gyerekkorában még teljesen áthatotta Franciaország nagysága. És az ő keble is büszkeségtől feszült, amikor a Napkirály udvaráról hallott. Aztán meg együtt izgult a többiekkel Napóleonért, aki alacsony sorból küzdötte föl magát császárrá, és elfoglalta, pontosabban, ahogy a tanító mondta, fölszabadította fél Európát. Így aztán Európa szerte óriási ünnepléssel fogadták. Jean éveken át szinte a saját bőrén érezte az orosz tél borzalmas harapásait, és a szíve csaknem vérzett, amikor Napóleon maroknyira zsugorodott seregével visszavánszorgott Franciaországba, mert a zseniális hadvezért az a Kutuzov csak ravaszkodással és a rettenetes orosz tél segítségével tudta térdre kényszeríteni. És amikor Elba szigetéről visszatért száműzetése után, és fölsorakozott mögötte az ország apraja-nagyja, Jean szíve örömtől repesett, s nagyon szerette volna, ha a waterlooi csatában a császárnak sikerül megint győzedelmeskedni. Amikor arra gondolt, hogy Napóleonnak milyen nyomorúságos élete volt Szent Ilona szigetén, mély fájdalom és részvét ragadta magával gyermeki szívét. És miként a történelem tanár, ő is mélyen megvetette, sőt gyűlölte a poroszokat. Ám itt Párizsban, amint nagyobb, idősebb lett, valamiképp ellenérzéssel hallgatta, ahogy Gaston bácsi a szomszéd országokról mesélt. Ha rossz volt a kedve, legszívesebben a poroszokon köszörülte a nyelvét. Barbároknak nevezte őket, akik nem valók Európába. Igaz, a bácsi az angolokról sem volt jó véleménnyel, de az Antant létrejötte után némileg csillapodott az angolokkal szembeni bizalmatlansága, s az összes dühét Vilmosra öntötte. Különösen azon háborgott, hogy annak a semmire kellőnek volt bőr a képén Versailles-ban a fejére tetetni a császári koronát. Micsoda barba-

rizmus! Ilyen közönséges módon akarta megalázni őket. Egy igazi úrnak, egy franciának soha nem jutott volna ilyesmi eszébe. Győztek, de szerencséjük is volt, mert a franciák évtizedek óta nem képesek tisztességes kormányt összehozni, és semmi másból nem áll a politizálásuk, mint a széthúzásból. Hát itt van az eredménye, teljes káosz! És a bácsi ezzel kapcsolatosan újra meg újra a Dreyfus ügyet emlegette.

Jeannak kezdetben fogalma sem volt erről a hatalmas vitát fölkavaró perről. Idővel látta csak át, miről is van szó. És persze, de csak titokban, neki is az volt a véleménye, mint Zolának – akinek, főként a néni tanácsára, igen sok könyvét elolvasta –, hogy az egész mögött a tiszti kar zsidóellenessége rejtőzött, mert nem bírták elviselni, hogy zsidók is magukra ölthették a mundért. De amikor a hadügyminisztérium hivatalnokai pénzért kuncsorognak a bankban, mesélte neki a néni, akkor bezzeg mézes-mázon hangon tárgyalnak, s eszükbe sem jut, hogy a bankárok családfája után kérdezősködjenek. A nénitől azt is megtudta, hogy az a szegény Dreyfus, több évet töltött rettenetes körülmények között a szörnyű Ördög-szigeten. Nincs az a pénz, mondta neki a néni, amivel ki lehetne egyenlíteni az őt ért sok-sok megaláztatást. Még hogy kém! Mekkorát tévedtek, hidd el nekem, mindez csak azt mutatja, milyen állapotban van ez az ország, s benne a francia hadsereg.

A bácsi viszont azt hangoztatta, hogy egységre van szükség, mert ha ezt nem sikerül megteremteni, akkor a németek megint elpáholják a franciákat, s akkor leshetik, hogy Elzász és Lotaringia visszakerül hozzájuk. Jean ekkor tájt a németekre már egészen más szemmel nézett. Eltűnt belőle a gyermekkori félelem, amikor a keleti szomszédok még mumusként jelentek meg a képzeletében, és ha rájuk gondolt, valamennyiszer dühöt érzett. Hogy ez az érzés, szinte észrevétlenül, megváltozott benne, egyértelműen a festészetnek köszönhette. Vagyis hát a néninek, aki mindig arról mesélt, hogy a Párizsban élő művészek a világ hány kontinenséről származnak. És valamennyi szót ért egymással, mert a festészet közös nyelvét beszélik. Ha majd nagyobb leszel, és kedved lesz hozzá, eljöhetsz velem kiállításokra, és ott majd meglátod, hogy sokan Spanyolországból, mások meg Oroszországból vagy éppen a Rajnán túlról érkeztek, de van közöttük holland, olasz, belga, sőt még egy Foujita nevű japán is.

Jean nem tudta gyűlölni se a németeket, se az osztrákokat. Nem akart senkire lőni, senkit meggyilkolni. Csak azért vonult be, mert tudta, ha megtagadja a parancsot, börtönbe kerül vagy főbe lövik. Amióta magára öltötte a mundért, egyetlen cél lebeget a szeme előtt: túl akarta élni a háborút. Mi az, hogy győzni!? Métereket araszolnak előre, aztán pár nap, s visszavonulnak ugyanoda, ahonnan elindultak sárban, mocsokban,

hullák és éhes patkányok között. És közben meghalt szinte az összes bajtársa. Miért?

8.

Tizenhárom éves lehetett, amikor a néni először vitte el egy kiállításra. Az első alkalmakkor a néni szinte hozzá se szólt, mintha megfeledkezett volna róla. Meg-megállt a különböző festmények előtt, és hosszasan nézte őket. Jeannak ekkor még fogalma sem volt arról, mi a nyavalyát lehet bámulni egy-egy képen. De persze tapintatosan hallgatott, és türelmesen álldogált a néni mellett, s kínjában ő is mustrálni kezdte a vásznakat. Jó ideig unatkozott és szenvedett, vagy a többi látogatót figyelte. A nevelő szüleivel korábban végigjárta már a főváros leghíresebb múzeumait. Nem is volt baja az ott látottakkal. És messzemenően egyetértett a bácsival, hogy nagyon szép, színes és élethű festményekkel ismerkedhetett meg. De ezek az alkotások, amelyeket nem is múzeumokban mutattak be, hanem kisebb galériákban, zavarba hozták. Pláne, amikor a néni egyszer azt kérdezte, mit szól az egyik képhez. Belepirult és dadogott, a néni meg elnevette magát. De aztán idővel történt benne valami. Mintha megszokta volna, hogy mást lát, amit addig. Sőt, érdekesebbnek tartotta, mert minden kép, a furcsa színek és formák miatt kicsit olyan volt, mint egy fejtörő. Sőt, Jean néha úgy érezte, olyasmiről mesélnek, ami a való világban nem látható.

Volt egy eset, ami újra meg újra eszébe jutott a lövészárokban. Nem sokkal tizennegyedik születésnapja után történt. A néni azt mondta, hogy valami olyasmit fognak megnézni, ami egészen különleges. Egy holland meg egy francia festő képeit, akik már meghaltak, úgy, hogy alig ismerték a nevüket. Gauguin, a francia festő nagy szegénységben halt meg, s nem volt túl sikeres. A van Gogh nevű holland művész pedig arról nevezetes, hogy egyetlen képet sem adott el az életében. Akkor miből élt, kérdezte Jean. Ez rossz kérdés, válaszolta a néni. Nem azért kell festeni, hogy megélj belőle, hanem azért, hogy valami olyannal ajándékozd meg az embereket, amit még sohasem láttak. Vagyis talán láttak már, mondjuk az álmaikban. Jean örökre megjegyezte ennek a két festőnek a nevét, akik tulajdonképpen – jobb szót nem tudott erre mondani –, fölnyitották a szemét. Szinte szédült a képeiktől. Közelebb ment, aztán távolabb, valahogy nem engedték el a tekintetét. A képek mozogtak, vagyis benne mozdult meg valami, vissza-visszament egyikhez-másikhoz, és még napokkal később is eszébe jutott egy-egy furcsa motívum, égben kanyargó felhők, táncoló templomtornyok, őrületes színű mezők, szénaboglyák, olyasmi, amit Braquis környékén ő is látott már. Pontosabban, döbbent rá,

így is láthatta volna, ha figyelmesebben néz körül a világban. A néni is észrevette, hogy történt benne valami, mert hazafele, séta közben, úgy mesélt neki az érzéseiről, ahogy még soha. Kevesen voltak a kiállításon, így ide-oda sétálhattak, keresztbe-kasul a termeken.

Az egyik képnél egy magas, vékony férfi álldogált. Már akkor föltűnt Jeannak ez a látogató, amikor beléptek a terembe, aki úgy állt a festmények előtt, mint akit odaszögeztek. Fél óra múltán, amidőn már őrá is rátelepedett a képekből áradó különleges hangulat, azt látta, hogy a férfi, aki már egy másik festményt csodál, egészen közel megy hozzá, és mivel azt hitte, nem látja senki, fölemelte a kezét, és nagy szeretettel megsimogatta a vásznat. Később aztán mind a hárman e festmény előtt álltak. A férfi ekkor nagyot sóhajtott, és minden átmenet nélkül azt mondta néninek, hogy egyszerűen nem talál szavakat ezekre az alkotásokra. Volt valami idegen a férfi kiejtésében, aztán elárulta, hogy müncheni. Ez volt ez első német Jean életében. És nagyon furcsállta, hogy ilyen jól beszél franciául. Az idegen ekkor elárulta, hogy az anyukája francia, és hogy ő is festeget. Nem azt mondta, hogy festő, hanem így fejezte ki magát: festegetek. És mit, kérdezte a néni. Ó, én még csak keresem magam, hangzott a furcsa válasz. És ettől kezdve jó pár percen keresztül, úgy beszélgetett a nénivel, mintha régi ismerősök lettek volna. Kiderült, hogy mindketten már korábbról ismerték ezt a két művészt, akik, tudta meg Jean, egy ideig barátok voltak, de aztán összevesztek. A néni olyan szakavatottan mesélt a két művész képeiről, hogy a férfi megkérdezte, hogy ő is festő-e. Nem, én csak műkedvelő vagyok, válaszolta a néni. Aki ennyire ért a festészethez, annak el kell kezdeni festeni, tanácsolta a férfi. A néni fanyarul elmosolyodott, és azt válaszolta rejtélyesen, hogy szerinte a festészet férfidolog. Mi nők, csak amolyan Madame Bovaryk vagyunk, jelentette ki, amire föl a férfi nevetni kezdett, s azt válaszolta, hogy már más idők járnak, ő személy szerint ismer egy csomó festőnőt Münchenben. Európa óriási változások előtt áll, folytatta, a festők legyenek azok férfiak vagy nők, hollandok, franciák vagy németek, találkozni fognak éppen az új formanyelv hívó szavának engedve. Mi sem bizonyítja jobban ezt, mondta, mint hogy Ön és én e kép előtt beszélgetünk, mert itt találkoztunk, idecsaltak minket ezek a különleges alkotások. Az élet varázsos titkairól sajnos nincs sok fogalmunk. De meggyőződésem, hangsúlyozta, hogy éppen az ilyen alkotások segítségével hatolhatunk egyre mélyebbre az érzéseinkben, s kerülünk közel egymáshoz. Az a véleményem, emelte föl a hangját a férfi, hogy nagyszerű és példamutató ennek a holland Van Goghnak és a francia Gauguinnek a barátsága. Ő azért van itt Párizsban, habár Bajorországban született, mert

innen ered az a forrás, ami a közös európai kultúrát táplálja. És ő iszik belőle pár kortyot, és bízik abban, hogy megihleti. Aztán majd odahaza fest pár képet, hogy a münchenieket elrepítse a világ fővárosába: Párizsba. Ó, mondta ekkor a néni, maga nemcsak festő, hanem költő is, hisz igazán szép szavakkal, különleges módon fejezi ki az érzéseit. Nagyon sok szerencsét kívánok magának! Majd hozzáfűzte, reméli, hogy egyszer majd megcsodálhatja a festményeit. A férfi ekkor, mint egy igazi úr, kezet csókolt a néninek, s azt mondta, nagyon örül, hogy megismerhette, és ő személy szerint hisz benne – mert az életnél nincs titokzatosabb rendező – hogy egyszer majd megint találkozni fognak egymással valahol. Ki tudja, jelentette ki, nincs kizárva, hogy ez a fiatalember is művész lesz egyszer, mert egy ilyen anyuka egyengeti az útját, és pár év múlva én állok majd áhítatosan alkotásai előtt. Ekkor megveregette Jean vállát, majd vele is kezet fogott, és bemutatkozott. Később, hazafele menet, kiderült, hogy egyikük sem értette pontosan a nevét. Abban megegyezett a véleményük, hogy németes és franciás is volt, egyszerre.